

BİREYİN YAŞAM BOYU GELİŞİMİNDE AHLAKİ VE DİL GELİŞİMİ

Doç. Dr. Osman EMİN
“Aziz Kiril ve Metodiy” Üniversitesi,
osman_emin@hotmail.com
Kuzey Makedonya

ÖZET

Yaşam boyu gelişim, bireyin doğumundan yaşlılığa kadar ki süreci incelemekle birlikte bireyde bilişsel sosyal psikolojik ve davranışsal açıdan meydana gelen değişimleri kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Yaşam boyu gelişim, bireyde yaşa bağlı olarak meydana gelen değişiklikleri inceler de diyebiliriz. İnsan gelişimi bir bütün olarak incelendiğinde çocukluktan başlayarak, olgunlaşma dönemi ve yaşlılığa kadar birçok dönemden geçer ve her gelişim döneminde önemli ve gözle görülür değişiklikler meydana gelir. Ahlak gelişimi, bireyin bilişsel gelişimi ile paralellik gösteren bir yaklaşım olarak kabul edersek yaşam boyu gelişimde Ahlak gelişimi önemli bir rol oynamaktadır. Ahlak gelişimi bireyin, toplumun değer yargılarını benimseyerek yaşadığı çevreye uyum sağlaması doğru veya yanlış ayırt edebilmesi ve toplum içinde belli bir yer edinebilmesi için benimsediği davranış biçimleri ve kurallardır. Bu çalışmanın amacı, bireyin gelişim evrelerini incelerken, ahlaki ve dil gelişiminin de bireyin yaşadığı çevreye uyum sağlaması açısından ne kadar önemli bir rol oynadığını vurgulamaktır. İnsanların daha rahat yaşam sürebilmeleri için çaba sarf eden tüm düşünürler, yaşamış oldukları hayat bakımından da oldukça dikkat çekici bir biyografiye sahiptirler. Bu düşünürlerin yaşam hikâyeleri onların görüşlerinin ne şekilde ortaya konulduğunun anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada Noam Chomsky ve onun psiko-linguistik dil gelişim kuramı nitel araştırma yöntemiyle doküman analizi kullanılarak ortaya konulmuştur. Dil, bütün canlı varlıkların iletişim için kullandıkları çok önemli bir unsurdur. Diğer varlıklardan farklı olarak insanların kullandıkları dil, karmaşık bir sisteme sahiptir. Geçmişten günümüze kadar dilin oluşumu ve gelişimine yönelik olarak çok çeşitli kuramlar ortaya konulmuş ve bu kuramlar neticesinde oluşturulan programlarla çocukların dil gelişimi açısından eğitilmesi sağlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yaşam boyu gelişim, ahlak, dil gelişimi, anadili

THE MORALITY AND LANGUAGE DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL LIFE-SPAN DEVELOPMENT

Assoc. Prof. Dr. Osman Emin
Ss. Cyril and Methodius University
osman_emin@hotmail.com
North Macedonia

ABSTRACT

Lifespan development while exploring the process from the birth up to the old age, deals extensively with changes in the cognitive, social, psychological, and behavioural aspects of the individual. Lifespan development also examines the changes that occur depending on age. When human development is viewed as a whole, it passes through many phases, from childhood to maturity and aging, and during each period significant and visible changes occur. If we consider moral development as an approach that is parallel to the individual's cognitive development, moral development plays a significant role in life-span development. Morality concerns an individual's growing sense of what is right and wrong, in order to obtain a certain place in society and to adapt the society and its rules. The purpose of this study is to examine the individual developmental stages as well as to emphasize the importance of moral development in terms of adaptation to the environment in which individuals live. All 11 thinkers who strive to make people live more comfortable have a remarkable biography in terms of the life they live. The life stories of these thinkers are crucial for understanding how their views are put forward. For this reason, Noam Chomsky and his psycholinguistic language development theory were put forward using qualitative research method and document analysis. Language is a very important element that all living things use for communication. Unlike other entities, the language people use has a complex system. Various theories have been introduced for the formation and development of the language from past to present, and the programs created as a result of these theories have been provided to educate children in terms of language development. In a world of constant technological development, education is to be thanked for individuals being able to comfortably communicate with each other. In order to provide a better living, communities are required to compare their educational system with the one in other countries and to continuously improve. Each country must develop its educational system so that it complies with the contemporary development of the community. For such a development, it has to analyze the education policy and develop an approach towards education. The contemporary world trends in education as a response to major socio-economic changes and the fast technical and technological development have imposed the need for appropriate structural, programmatic and methodical developmental changes. The aim of introducing such developmental changes is to establish a process of continuous improvement in the work and to secure higher quality in education at the same time. Also, in this research we are going to use all the contemporary techniques and methods in order to achieve more adequate results that are going to be of great importance for the teachers and society.

Keywords: Lifespan development, morality, language development. language

1. GİRİŞ

Bireylerin birbirinden farklı algılama, anlama, olaylara farklı yaklaşma, farklı biçimlerde problem çözme tarzları ve farklı öğrenme stilleri vardır. Öğrenme sürecindeki bir bireyin, yapabildiklerinden çok yapabilecekleri üzerinde durulmalıdır (Başaran, 2004). Her insan çevresinde olan biteni anlamak için, daha önce bildikleriyle yeni deneyimlerini sentezlemektedir. Öğrenme daha fazla bilgiyi keşfetmek değil, farklı şema veya yapılar yoluyla eski ve yeni bilgileri ilişkilendirmektir. Etkili öğrenmenin uzun bir geçmişi vardır. Sokrat'ın diyaloglarından, Dewey'nin 1930'lu yıllardaki "yansıtıcı düşünme" sine ve Bruner'in 1960'lı yıllardaki "keşif yoluyla öğretim" yöntemine kadar uzanır. Daha anlamlı ve kalıcı öğrenmenin gerçekleştirilebilmesi için beynin yapısı, işleyişi, bilgileri nasıl kaydettiği üzerine yapılan çalışmalar dikkat çekicidir. Günümüzde bilim hızla gelişmekte ve değişmektedir. Beyin araştırmaları öğrenme ve öğretmeyi daha etkin kılan yaklaşımların ortaya çıkmasına imkân sağlayacak bilgiler sağlaması bakımından her geçen gün artan bir önem kazanmaktadır. İnsanın gelişimi; döllenmeden doğuma, doğumdan da ölümüne kadar durmaksızın sürer gider. Yaşlılık yıllarında boy büyümesinin duraksadığı, kimi kez boy uzunluğunun azaldığı görüldüğünde insan gelişiminin durduğu sanılır. Oysa insan hem bedenindeki değişimler, hem de öğrenme yoluyla gelişimini sürdürür. İnsan canlı kaldığı sürece çevresiyle etkileşerek ve yaşayarak değişir, bir başka deyişle gelişir. Çocuk dünyaya geldiğinde büyüme ve gelişme için büyük bir güce sahip olup önemli ilerlemeler kaydeder. Sevgi, şefkat ve yakınlık ile büyüyen çocuklar normal olarak gelişirler. Gelişim dönemlerinin incelenmesi ruh sağlığı bakımından da önemlidir. Dönemlerin incelenmesi ortak ruhsal gelişim yolunda gidip gelmediğini anlamaya yardımcı olur, sağlıklı gelişiminin gözlemlenmesini kolaylaştırır. F Gelişim sürecinde çocuğun çevresi çok önemlidir. Anne ve baba da bu yakın çevredeki anahtar kişilerdir. Çocuk, çoğunlukla annesiyle beraberdir. Ancak babanın da çocuğun gelişiminde en az anne kadar önemi vardır. Çocuk sosyal hayata uyum sağlayacak davranışları küçük yaşlarda öğrenir ve öğrenmeler kolayca sökülüp atılamayacak kadar derin bir şekilde yerleşir. Günlük hayatta huy dediğimiz karakter vasıflarının pek çoğunun temeli, çocuklukta aile vasıtasıyla atılır. Çocuk sadece insanlarla değil, eşya ile olan ilişkilerinin esasını da burada öğrenir. Cömertlik, cimrilik, temizlik, düzenlilik, bakım, dağınıklık, çekingenlik ve sosyallik gibi alışkanlıkların kazanılması hep çocuklukta eğitime bağlıdır.

Eğitimciler, çocukların gelecekte uyumlu ve başarılı olabilmeleri için en sağlıklı eğitim yollarının geliştirilmesi çabası içerisindeyler. Her ne kadar kişilik gelişiminin insanın hayatı boyunca süregeldiğini kabul etsek de kişilik gelişiminde ve yapılaşmasında temelin çocukluk döneminde atıldığı gerçeği geçerliliğini korumaktadır. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem büyük önem taşımaktadır. Okul öncesi dönemde çocuk, sosyal birey olmayı öğrenirken aynı zamanda özdeşim yapacağı bir modele ihtiyaç duyar. Kişilik oluşumu için gerekli olan özdeşim, büyük ihtimalle aile içindeki yakın bir üye ile gerçekleşmektedir. Dünyada pek çok farklı dil bulunmaktadır. Sadece bir dili bilen birey, diğer dilleri bilmediği ve öğrenmediği sürece anlayamaz ve konuşamaz. farklı dillerdeki konuşmalar tercümanlar aracılığı ile Türkçeye çevrildiğine göre, o dillerde söylenen birçok şey Türkçede de söylenebilmektedir. O halde söylenenlerin altında yatan benzerlikler ya da farklılıklar nelerdir? Türkçe'yi Almanca'dan, İngilizce'den ayıran özellikler nelerdir? Bilim insanları "Dili oluşturan nedir? Dil neyi simgeler? Dilin öğeleri nelerdir? Dilin nasıl bir yapısı vardır? Bulduğumuz ortamlar dilin kullanımını etkiler mi?" gibi sorular sormuşlardır.

Dil gelişimi; seslerin, kelimelerin, sayıların, sembollerin kazanılması, saklanması ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasını içeren bir süreçtir. Dil gelişimi, doğumdan itibaren başlar ve yaşam boyu devam eder. Dil ve öğrenme arasında önemli bir ilişki vardır. Dil, öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğrenme sürecinde ise çocuğun dili gelişir. Dil gelişiminde, sesin duyulması dili kullanma deneyimlerinin bulunması gerekir. Çocukların, çevresindeki bireylerin konuşmalarını taklit ederek dili öğrendikleri ileri sürülür. Çocuğun dil gelişiminde iletişim kurma, diğerlerinin dikkatini çekme, isteklerini duygu ve düşüncelerini iletme ihtiyacı vardır. Çocukta dil gelişiminin önemli özelliği ilk dönemlerin evrensel oluşudur. Farklı dilleri konuşan toplumların çocuklarında dil gelişiminin benzerlik gösterdiği görülmüştür. İlk yıllardaki bu evrensellik 18-32 aydan sonra, sosyal sınıf farklılıklarının etkisiyle yok olur. Dilin bir başka özelliği de dil ve kritik yaş

ilişkisidir. Dünyadaki bütün çocuklar, kendi dillerini 2-5 yaşları arasında öğrenir. Araştırmalara göre insanların, eşit dil yeteneği ile doğşalar bile gelişimleri için gerekli ses uyarımlarını alamadıklarında (işitme engelli doğşalarda olduğu gibi) dil yeteneklerinin köreldiği görölmüştür. Konuşmanın olmadığı bir ortamda çocuğun konuşmayı öğrenemediği ortaya çıkmıştır.

2. AHLAK GELİŞİMİ

Birey, değerler sistemini dönemler içinde geliştirmektedir. Ahlak gelişimi üzerine Piaget ve Kohlberg başta olmak üzere Gilligan gibi bir çok bilim adamı çalışmalar yürütmüştür. Piaget, ahlak gelişim kuramına göre, ahlak gelişim aşamalarının altı yaştan sonra, Kohlberg ilk yaşı başladığını belirtirken, Gilligan ise ahlak gelişimini genel olarak ahlak sevgisine göre ele almıştır. Genel olarak ifade edilirse ahlak gelişimi çok erken yaşlarda, çocuğun yakın çevresindeki ilk ilişkileri sonucu başlar. Çevreden gelen tepkilerle belirlenen davranışlara ilişkin ilk izlenimler ve bilgiler giderek ahlaki davranışlara ve ahlak kurallarına temel olur. Bu nedenle çocuğun okul öncesi dönemde içinde yetiştiği, kendisine model oluşturan yakın çevresindeki kişilerin tutum ve davranışları ahlak gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Ahlak gelişimi, insanların diğer insanlarla ilişkilerinde ne yapması gerektiğine dair kurallar ve göreneklere dair duygular, düşünceler ve davranışların geliştirilmesini içerir. Önde gelen gelişim kuramları, ahlaki gelişimin farklı yönlerine odaklanmıştır. Benim bu çalışmadaki amacım, Ahlak ve gelişime olan etkisini araştırmak ve bu alandaki kuramcıların görüşlerinden faydalanmaktır. Ahlak, bir kurallar sistemidir ve ahlaki değerlerin özünde bireyin bu kurallara duyduğu saygı vardır. Bireyler gereken ahlaki kuralları büyük oranda başkalarıyla olan ilişkiler yoluyla, bir başka deyişle hazır olarak almaktadır.

Ahlak'ın yabancı dillerdeki karşılığı olan "moral" sözcüğü, Latince'de ki "moralis" sözcüğünden gelmektedir. Bu da bizde öteden beri kullanılmakta olan "adet" veya "edep" tir. Adet; görenek, alışkanlık, edep; de iyi eğitim, uslu, nazik, saygılı, zarif gibi anlamlara gelir. Her insanda "doğru yada yanlış", "iyi yada kötü", "yapılması hoş karşılanabilen yada hiçbir şekilde kabul edilmeyen" davranışların neler olduğuna ilişkin yargılar bulunmaktadır. Bu yargılar; bireyin kendi davranışlarını ve eylemlerini belirleyen, neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği konusundaki, bireye özgü inançlar ve değerler sisteminden kaynaklanmaktadır (L. Mercin, 2005). İçinde yaşanan toplumun bireyden uymasını beklediği bazı kurallar vardır. Bu kurallar, bireyin başkaları ile olan ilişkilerinin biçim ve düzeyini belirler. Birey bu kuralları içselleştirerek toplumla uyumlu ve barışık bir yaşam sürer. İşte ahlak gelişimi bireyin yaşamında değer verdiği kuralları geliştirmesi, içselleştirmesi süreci olmaktadır. Ahlak gelişimi, birey açısından toplumun tüm değerlerine körü körüne uymanın ötesinde topluma etkin bir uyum sağlamak için bir değerler sistemi oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır. Ahlak konusunu inceleyen A. Robertson, bu konuda şu görüşleri ileri sürmüştür: Ahlak, birlikte yaşayan toplum halindeki insanların varlığına bağlıdır. İnsanoğlu insan olalı, şu yada bu biçimde toplum içinde yaşamış ve içinde bulunduğu toplumun istediği hareketleri yineleye yineleye ahlaklı olmayı öğrenmiştir. Uygarlığın kararsız ve karışık olması, ahlakla ilgili düşüncelerde belirsizliğe ve çatışmaya yol açmaktadır.

2.1 Dewey'e Göre Ahlak Gelişim Kuramı

John Dewey, ahlak gelişimi ve bilişsel gelişimi paralel olarak ele alan ilk kuramcıdır. Dewey, ahlak gelişimini bireyin eğitimi ile ilişkili olduğunu ve eğitimin bireyde değerler sisteminin gelişmesini sağladığını belirtmiştir. Bu süreçte bireyin davranışını etkileyen ve geliştiren, onu daha iyi duruma getiren "ahlaki fikirler" oluşarak ahlaki yargının temeli atılır.

2.2 Psikanalitik Kurama Göre Ahlak Gelişimi

Sigmund Freud ahlak gelişimini, kişilik gelişimi gibi duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. İnsanın doğuştan sahip olduğu tüm güdülerin toplamı olan id, sürekli olarak isteklerine doyum arar. Ego, id'in hangi isteklerinin karşılanacağına ilişkin kararı verir. Süperego ise, çocuğa anne babası tarafından aktarılan ve

ödül ceza uygulamalarıyla pekiştirilen, geleneksel ve toplumsal değerlerin içsel temsilcisidir. Süperegö, çocukluk devresinde, çocuğun büyükleri ile olan etkileşimi sonucu gelişir ve fallik dönemde güçlenir. Özellikle üç-beş yaşlar arasında görülen fallik dönem, ahlak gelişimi açısından önemlidir. Bu dönemde, çocuk, karşı cinsten olan ebeveynine karşı aşırı düşkünlük gösterir ve aynı cinsten olan ebeveyni kendine rakip olarak görür. Bu durumda yaşanan ilişkilere Freud “Oidipus kompleksi” ve “Elektra karmaşası” olarak adlandırır. Bu süreçteki suçluluk duygusu, vicdan gelişiminin temelini oluşturur. Freud’un kuramına dayanan araştırmalarda, çocukların “kötü” kavramını iki yaş ve daha öncesinde anladıkları, tam olarak ise altı yaşında kazandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların “kötü” kavramını “iyi” kavramından daha önce kazandıkları vurgulanır. Ahlak gelişimi Psikanalitik kurama göre açıklayan diğer kuramcı Erik Erikson ise, ahlak gelişiminin yetişkinliğin ilk dönemlerine kadar sürdüğünü belirtmektedir. Erikson kişilik kuramına paralel olarak ahlak gelişimini ele almıştır. Erikson’a göre, süperegö gelişimi, dört-altı yaşları arasındaki “girişimcilige karşı suçluluk” döneminde oluşmaktadır. Bu dönemde çocuk, davranışlarını ve düşüncelerini anne-babayı memnun edecek şekilde gösterir. Çocuk zaman içinde “kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası” döneminde farklı grupların düşüncelerini benimseyerek, yetişkin olarak “yakınlığa karşı yalnızlık” döneminde ise, toplumun gerçeklerine uyum sağlayarak kendine ahlaki bir bakış açısı oluşturur.

2.3 Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, ahlak gelişimi mekanizmasını diğer davranış kazanma mekanizmalarına benzer olduğu kabul etmektedir. Öğrenme, model öğrenme, model alma ve taklit söz konusu öğrenme mekanizmasının temel kavramlarıdır. Doğru yanlış değerlerinin ve standartlarının içselleştirilmesi psikoanalitik teorideki özdeşleşme sürecine benzer taklit süreci ile gerçekleştiği kabul edilir. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren kaynak elimizdedir. Çocuğun iyi bir modelle karşılaşması iyi bir ahlak yapısının oluşumuna bağlıdır. Psikoanalitik teori, ahlak gelişimi esnasında id, ego ve süper ego kavramları ile açıklanır. Sosyal öğrenme kuramında ise gözleme dayanan veriler özdeşleşmeden sorumludur. Sosyal öğrenme kuramına göre vicdan ve ahlak gelişimi ebeveyn ve diğer modeller önemlidir. Bu kurama göre çocuklar için küçük yaşta en çarpıcı örnekler ana babalardır. Aynı zamanda erken yaşlarda kazanılmış davranışların kalıcı olma özelliği daha fazladır.

2.4 Bilişsel Gelişim Kuramı

Ahlak gelişim ve vicdan anlayışının gelişmesinin bireyin düşünce süreçlerini tanımlayarak açıklar. Bu yaklaşım, sosyal öğrenme kuramının ahlak anlayışı değerlendirmesinden farklıdır. Sosyal öğrenme kuramı ahlak anlayışını davranış düzeyinde irdelerken Bilişsel gelişim kuramı ahlak anlayışını kişinin zihinsel süreçleri ve muhakeme anlayışı ile açıklama durumundadır. Ahlak anlayışı bireysel gelişim aşamaları çerçevesinde gelişme gösterdiği kabul edilmektedir. Söz konusu kuramın önde gelen araştırmacıları Piaget ve Kohlberg’dir. (Erden, M. Yasemin, A. 1995)

2.5 Piaget ve Dil Anlayışı

Piaget’e göre ahlak gelişimi-bilişsel gelişime paralellik gösterir. Birbirinden farklı nitelikler taşır ve belirli bir sıra izleyen dönemler içinde ortaya çıkar. Bireyin bilişsel gelişiminin en son basamağına kadar ulaşması beklenmez. Bilişsel gelişimde olgunlaşma ve öğrenme yaşıtları belirleyici olmaktadır. Aynı durum ahlaki gelişim içinde geçerlidir. Çocukları her yönüyle inceleyen Piaget, çocuklardaki doğru yanlış ilişkilerinin yaşlara bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Aynı şekilde kuralların yorumlanmış biçimleri de yaşlara bağlı olarak değişiklikler gösterir. Çocuk 7 yaşına kadar dışarıdan gördüğü oyunları oynar ve taklit eder. 7-10 yaşları arasında ise kuralların arkına varır ve ne anlama geldiğini anlamaya başlar. Bu yaş grubundaki çocuklar, oyun kurallarına kural olduğu için sorgulamadan uygun davranmaktadırlar, 10 yaşındaki çocuksa kuralların durumlarına dayalı olarak konulduğunu durumlar değişince kurallarında değişebileceğini düşünür. Örneğin çocuklar 10-11 yaşlarına kadar saklambaç oynarken başkalarından gördükten kuralları taklit ederler, 10 yaşından sonrada çocuklar oyundan önce birleşir ve oyun kurallarını belirleme davranışını

gösterirler (ebe seçimi, saklanacak yerler vs.). Piaget'e göre 10 yaşına karlar oyunun dışında, yaşamın içindeki kurallara da uyarlar. Ancak kural koyanlar önada yoksa bu kurallar çiğnenebilir. Örneğin çocuğun annesi yokken misafirler için ayrılan çekerleri bitirmesi 10-11 yaşından sonra çocuklar kuralların neden konulduğunu anlamaya başlarlar. Fakat bu yaşlarda zaman zaman başkalarının koyduğu kurallara uymama davranışı gözlenmektedir. 10 yaşına kadar çocuklardaki "kural koyan kişi yoksa uymasam da olur" anlayışından çok kendi düzenlemelerini yapma ve o kurallara uyma davranışı görülür. Davranışın iyi-kötü yada doğru-yanlış olduğunu çocuklar 10 yaş civarında kavrayabilirler. Daha önceleri ise davranışın iyi-kötü olduğuna karar verirken kurallara uygun olması yarattığı sonuçlar doğru ya da yanlış olduğunu anlamada yeterli olacaktır. Her iki kuramın da çocukların ahlaki gelişim basamaklarını sıra ile geçtikleri ve bu basamaklardan herhangi birisinin atlanması mümkün olmadığını düşünürler. Her ikisi de olgunlaşmanın dışında çevresel yaşantıların da ahlak gelişimi üzerinde etkili olduğunu açıklamıştır. Ahlak gelişimine ilişkin görüşler ele alındığında Piaget ve Kohlberg'in yaklaşımları arsında benzerlikler dikkati çekmektedir. Her iki kuramcıda ahlaki gelişim aşamalarından sırayla geçtikleri ve aşamalardan herhangi birisinin atlanmasının mümkün olmadığını düşünülmektedir.

3. DİL GELİŞİMİ

Dil bilimciler ve eğitimciler, son yıllarda yapılan çalışmalara dayanarak "Dilin kazanılmasında, insanın doğuştan getirdiği bilişsel kapasitesi etkindir ve bu kapasite çevre yaşantıları ile geliştirilmektedir." görüşünde birleşmektedir. Dil yeteneği ile zihin yeteneği arasında doğru bir orantı vardır. 2 yaşına kadar çocuğun çıkardığı seslerle zekânın ilişkisinin olmamasına karşın, 2 yaşından sonra dil gelişimiyle zekâ arasında sıkı bir ilişki olduğu görüşü ağır basmaktadır. Erken konuşan çocukların zekâ düzeylerinin genellikle normal ya da normalin üstünde olduğu ve dilin zekâyâ bağlı olarak geliştiği görüşü kabul edilmektedir. Dilin kazanılması, çocuğun bilişsel gelişimine dayanmakta olup zihinsel uyum süreçlerinin her biri algılama, kavram geliştirme ve dilin kazanılmasıyla yakından ilişkilidir. Piaget' e göre dilin gelişimi bilişsel gelişime bağlıdır. Dil gelişimi daima bilişsel gelişimle paralel ilerler ve bilişsel gelişimin önüne geçemez. Dil gelişimi ve sembolik oyun arasında güçlü bir ilişki vardır. Piaget çocuk konuşmaları Üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda benmerkezci ve sosyalleşmiş konuşma çocuk konuşmalarını ikiye ayırmıştır Otistik konuşma ve Benmerkezci konuşma. Dil, zekânın bir yönü/görüntüsü (*veçhesi, ürünü, yeteneği ve becerisi*), zekâ ise dilin yaratıcısı ve işletimcisidir. Dil, oluşumu bakımından psikolojik, görünümü bakımından biyolojik, kullanımı bakımından da sosyolojik bir kavramdır. Dil, başkalarıyla anlaşmada (*anlama ve anlatma teatisinde*) en etkili olan başlıca vasıtasıdır. Duygu ve düşünceler; konuşma, yazı, grafik, karikatür, pandomim, harita vb. yollarla başkalarına iletilir. Başkalarının duygu, düşünce bilgi ve tecrübeleri aynı yollarla alınır. Ayrıca, bir fikre, bir muhakemeye, bir sonuca varma veya bir problemi çözmeye şeklinde düşünme ve hayal etme dille gerçekleşir.

Dil, sosyolojik bir olgu gibi görünmekle birlikte psikolojik, biyolojik ve kültürel yönleri ile de incelenmelidir. Ana dili ve bir yabancı dili öğrenmek söz konusu olduğunda öğretmenlerin ve uzmanların öncelikle dilin ne olduğunu ve nasıl oluştuğunu bilmelerinde yarar vardır. Ayrıca dil öğretim yöntem ve kuralları ve dille ilgili bilim dalları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. İnsanların daha rahat yaşam sürebilmeleri için çaba sarf eden tüm düşünürler, yaşamış oldukları hayat bakımından da oldukça dikkat çekici bir biyografiye sahiptirler. Bu düşünürlerin yaşam hikâyeleri onların görüşlerinin ne şekilde ortaya konulduğunun anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada Noam Chomsky ve onun psiko-linguistik dil gelişim kuramı nitel araştırma yöntemiyle doküman analizi kullanılarak ortaya konulmuştur. Dil, bütün canlı varlıkların iletişim için kullandıkları çok önemli bir unsurdur. Diğer varlıklardan farklı olarak insanların kullandıkları dil, karmaşık bir sisteme sahiptir. Geçmişten günümüze kadar dilin oluşumu ve gelişimine yönelik olarak çok çeşitli kuramlar ortaya konulmuş ve bu kuramlar neticesinde oluşturulan programlarla çocukların dil gelişimi açısından eğitilmesi sağlanmıştır. Dil gelişimi kuramları, çocukların isteklerine yön veren seslenmeleri taklit etmelerini içeren davranışçı yaklaşım kuramı, yetişkinlerin model alındığı sosyal etkileşim kuramı ve Chomsky'nin temsilcisi olduğu psiko-linguistik yaklaşım kuramıdır. Chomsky'e göre çocuk doğuştan gelen bir yetenekle dili kullanmaktadır.

İnsanlar iç dil kapasitesi ile doğmakta ve çevrelerinde konuşulan dili, doğuştan getirilen dil yetisi ile keşfedip içselleştirmektedirler. Çocuklarda gözlemlenen dil gelişimine bakıldığında zaman; yaş gereği öğrenilmesi mümkün olmayan karmaşık süreçlerin çok kısa bir zaman diliminde edinilmesi ve bunların büyük bir benzerlik göstermesi, bu görüşü doğrular niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında zaman Chomsky'nin bu kuramının özel bir konuma sahip olması kaçınılmazdır.

Öyle ise insanlar, niçin ayrı ayrı dil konuşmaktadır? Dil farklılıkları, değişik sebeplerle oluşmuştur. Bunlardan önemli olanlardan bazılarını üzerinde durabiliriz. İnsanlar çoğaldıkça farklı coğrafyalara dağıldı. Farklı coğrafi bölgelere yerleşen insanlar doğadan farklı izlenimler elde etti. Örneğin çölde, ormanlık yerlerde, deniz kenarında yaşayanların vs. doğa algıları farklı farklı oluştu. Her topluluk kendisine göre yaşama biçimi belirledi. Böylece nesneleri veya olayları tanımlamak için kendilerine göre seslendirdikleri ortak *adlar* uydurdu.

3.2 Anadilde değişimler

İnsanların yaşayış biçimi ve düşünceleri, o insanların kültürünü oluşturur. Bu nedenle kültürler arasındaki farklılık, farklı dillerin doğmasına sebep olmuştur. Hatta aynı coğrafi bölgede yaşayan ve aynı kök dilden konuşan insanların dahi gerek ağız, şive –*söyleyiş biçimi*, - gerekse eşyalara veya durumlara verdikleri adlar, bu adların anlamlarının farklı olması da mahallî yaşayış ve düşünüş biçiminin –*özel kültürün*-sonucudur. İnsanların doğaya karşı tepkisi doğadan edindiği ses birikimlerine gösterdiği farklı tepki ile de ilgilidir. Bu tepki, toplumsal ilişkilere, yaşayış biçimindeki gelişmelere, ilim alanındaki ilerlemelere bağlı olarak da zaman içinde de değişir. İnsanın psikolojisi ve içinde bulunduğu duruma göre aynı şeylere karşı gösterdiği farklı tepkileri farklı şekillerde dile getirir. İşitilen bir ses için huzurlu zamanda “*Oh! Ne güzel!*” denildiği hâlde, sıkıntılı zamanda “*Ah! Çok sıkı!*” denilmemesi için bir sebep yoktur. Ad olan sözcüklerin sentaksında (yapısında) ve anlamında zaman içinde yavaş da olsa değişimler görülür. Bazı yeni durumlara, ilk defa karşılaşılan nesnelere vs. bir takım adlar (*isimler*) uydurulur. Bazı durumlarda kök olan adlara çeşitli ekler getirilerek yeni adlar ve anlamlar oluşturulur. Bazen de eşyanın özelliğinden hareketle yeni sözcükler yaratılır. Bazı durumlarda teknoloji ve bilimsel bulgulara, tıpta, hukukta, eğitimde vs. karşılığı bulunamayan sözcükler başka dillerden alınarak dilde zenginleşme sağlanabilir. *Bu açıdan bakıldığında yeryüzünde saf bir dilden söz etmek mümkün değildir.* Bazen sözcüklere yan ve mecazî anlamlar da yüklenir. Ancak dilde ses ve gramer yapısı değişmez. Ses ve gramere ilişkin kurallar çok katıdır ve bir ana dilde mevcut olandan başka bir türlü ses ve gramer yapısı düşünülemez. Buna karşılık sözcükler ve sözcüklere yüklenmiş anlamlar değişebilir. Olmayan yani yeni bir dil ortaya koymak için o dile ilişkin yeni sesler, adlar, gramer yapısı oluşturmak ve bunu herkese kabul ettirmek yani umumileştirerek meşrulaştırmak gerekir. Böyle bir teşebbüs için insanların, yaratılışın en başına dönmesi gerekir. Kısaca dil, adların, bunların anlamlarının ve cümle yapılarının toplum tarafından kabul görmesi ve kullanılması ile gerçekleşir.

Dil, TDK Dilbilim Terimleri Sözlüğü’nde “İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre biçimlenmiş ortak kurallarının yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem” olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemin ne şekilde ortaya çıkıp geliştiğiyle ilgili ise davranışçı ve doğuştancı çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Skinner de dili öğrenebilmek için çocukların çevrelerini gözlemlediklerini ve ebeveynin yardımıyla pekiştiriciler kullanıldığını ifade ederek dilde radikal bir davranışçılık sergilemektedir. O’na göre bütün insan davranışları gibi dilde çevresel koşullanmanın ürünüdür (Altınörs, 2012). Skinner insanların kalıtsal bir şekilde programlandığını ve bu şekilde tüm insan davranışlarının deneyim ve eğitimlerinin bir göstergesi olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Chomsky, bu görüşlere doğruluğu mümkün olmayan görüşler olarak bakmaktadır (Chomsky, 2007). Dil gelişimindeki diğer kuram ise Piaget gibi kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonucu dilin kazanıldığını savunan etkileşimci yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre

çocuklarda dil gelişimi çeşitli evrelerden geçerek oluşmakta, bilişsel gelişimden etkilenmektedir (Atay, 2009). Noam Chomsky, dil edinimi ve gelişimi konusunda biyolojik ve psikolojik temellerin etkili olduğunu savunmuştur. Bu sebepten dolayı kuramı da Psikolinguistik dil kuramı olarak anılmaktadır (Taştekin, 2016). Ona göre “Dil özünde yalnızca insanlara ait, ciddi patolojik durumlar dışında tüm insanlar arasında neredeyse hiç farklılık göstermeyen ve doğuştan var olan biyolojik ortaklığımızın genel bir parçasıdır” (Chomsky, 2009; 13). Çocuklarda gözlemlenen dil gelişimine bakıldığı zaman; yaş gereği öğrenilmesi mümkün olmayan karmaşık süreçlerin çok kısa bir zaman diliminde edinilmesi ve bunların büyük bir benzerlik göstermesi, bu görüşü doğrular niteliktedir.

Dilbilim kuramlarının göz önünde bulundurması gereken temel olayı Chomsky şu şekilde ifade etmektedir: “Her yetişkin konuşucu, gerektiğinde, kendi dilinin hiç söylenmemiş bir tümcesini üretebilecek yetenektedir, öbür konuşmacılar da, bu tümceyi, her ne kadar daha önce hiç duymamışlarsa da hemen anlayabilecek yetenektedirler. Dilsel deneyimizin büyük bir bölümü –hem konuşucu, hem de dinleyici olarak- söylenmemiş tümcelerden oluşur. Bir dile sahip olduğumuz anda, kolayca ve hiç duraksamadan kullanacağımız tümceler sınıfı öylesine genişir ki kullanım açısından –kuram açısından da elbette- sonsuz olarak kabul edebiliriz bu tümceleri. Bir dilin normal olarak bilinmesi yalnızca belirsiz sayıda yepyeni tümceleri hemen anlayabilme yeteneğimizi değil, aynı zamanda kuraldışı tümceleri de tanıma ve gerektiğinde yorumlayabilme yeteneğini de içerir” (Rifat, 2008; 154). Chomsky’de dil kullanımı, insanlardaki alışkanlık ve becerilerin uygulanması olarak görülmemiş, devamlı yeni biçimlerin üretilmesi söz konusu olduğu için yaratıcı özelliğinin varlığına dikkat çekilmiştir (Chomsky, 2007). Çocuğun gerçek anlamda bir dil davranışını göstermesini sağlayan özellik onun doğuştan getirmiş olduğu dil yeteneğidir. Bu sayede kafasında bir takım dil dizgesi geliştirerek konuşmalarını gerçekleştirebilir (Rifat, 2008). Şu görüşün herkes tarafından genellikle kabul edildiğini biliyoruz; dil yetisi, insanın düşünsel yetenekleri arasında olmazsa olmaz bir yerdedir (Chomsky, 2011). Dil yetisi neticesindedir ki, düşünsel anlamda insanların birtakım üretimleri gerçekleşmektedir. Dil, insan zihninin en önemli bir bileşeni (Chomsky, 2007), zihin ise beynin ortaya çıkmış bir biçimi olarak kabul edilmektedir (Sebzecioğlu, 2010; 76).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Doğuştan gelen genetik özellikler ve çevresel faktörlerin etkileşimi uzun bir büyüme-gelişme sürecinde kendine özgü bir kişilik ortaya çıkarmaktadır. Birçok gelişim kuramcısı kişiliğin temel özelliklerinin hayatın ilk yıllarında belirlendiğini belirtmişlerdir. Temel ihtiyaçlarını toplumla çatışma haline düşmeden doyurabilen kimseler psikolojik bakımdan sağlıklı kimselerdir. Bu anlamda normal insan, sosyal norm ve standartlarla uyum halinde, kendi arzu ve isteklerini toplumun beklentileri ile özdeşleştirmiş olup psikopatolojik belirtilerden arınmış kimsedir. Yine bir başka açıdan sağlıklı insan, benliğini toplumsal otorite içinde eriten, yok eden, topluma pasif uyum gösteren insandan farklı olarak, kendi öz duygu ve ihtiyaçlarını doğrultusunda hareket eden, sahip olduğu gizil güçleri gerçekleştirmeye çalışan, fakat bunu yaparken toplumla ciddi olarak çatışma haline düşmeyen insandır. Buradan hareketle, yaşamının ilk yıllarından itibaren başkalarıyla etkileşim içinde olamayan çocuklarda, sağlıklı bir bireyselleşmenin gerçekleşemeyeceği ve çocuğun sosyalleşmesinde kalıtım ve çevre faktörlerinin karşılıklı olarak etkili olduğu ifade edilebilir. Bu açıdan sağlıklı kişiliğin sosyalleşme süreci ile yakından ilişkili olduğunu söylenebilir. Sosyalleşme ise bireyin, içinde yaşadığı toplumun normlarını, değerlerini, kendisinden beklenen rolleri, tutumları ve davranış yapılarını, toplumsal etkileşim için gerekli becerileri, benlik ve kimlik duygusunu kazanma, içinde yaşadığı kültürü içselleştirme sürecidir...

Chomsky’e göre insan, doğuştan gelen bilişsel yapılar sistemine sahiptir. Karmaşık bir özelliğe sahip olan dil de bu yapılardan biridir. Ayrıca son birkaç yüzyıldır batının bilimsel açıdan insan doğasının fiziksel yapıyla sınırlı olduğu ve bunun kalıtımla aktarıldığı, zihinsel yapıların ise öğrenildiği şeklindeki görüşü yanlıştır. Bu yapıların hiçbirinin öğrenilmediğini bu yapıların birbirine benzer bir şekilde büyüdüklerini ifade eden Chomsky, davranışlarımızın temel yapılarının doğuştan geldiğini, nasıl geliştikleri yönündeki ayrıntıların ise çevreyle kurulan etkileşim sayesinde olduğunu savunmaktadır (Chomsky, 2007). Dil

davranışı, insan beyninde daha önceden programlanmış bir dil organının varlığına bağlı görünmektedir diyen Chomsky'e göre bunun çeşitli dilbilimsel kanıtları vardır. Kalıtımın dil üzerinde etkili bir rol oynadığını kabul etmek durumundayız. Aksi takdirde çocukların nasıl konuştuğunu açıklamanın başka bir yolunu bulamayız. Bu durumu açıklamak için ise şu örneği bizlere sunmaktadır. İnsanların kolları yerine niye kuşlar gibi kanatları yok? Bu soruya eğer kalıtımın bir gereği diyorsak o halde neden kuş ve insan embriyolarında herhangi bir farklılık yokken böyle bir çıkarımda bulunabiliyor. Dolayısıyla dil davranışında bizler kalıtımın sorumluluğunu varsaymaktayız (Chomsky, 2007). İnsanların biyolojik varlığı çok özel programlanmış olduğundan fiziksel çevreden ziyade temel doğamızı yansıtmaktadır. Büyüme çevre tarafından tetiklenebilir fakat bu büyüme daha önceden belirlenen program çerçevesinde gerçekleşmektedir (Chomsky, 2009).

Chomsky'e yöneltilen eleştirilerden biri ise, doğuştan gelen dil anlayışının da aynen davranışçılıkta olduğu gibi, çevresel koşulların da etkisini kabul ettiğine yöneliktir. Her ne kadar doğuştan gelen bir dil yetisi kabul edilse de dilin çevresel tetiklemelerle olgunlaştığı gerçeği paylaşılmaktadır. Yine davranışçı kuramcılardan Richelle tarafından, Chomsky'nin dil yetisinin belirlenmesiyle ilgili evrim sürecine yönelmesi, zor bir süreç olan çevre incelenmesinden kaçınmaya yönelik bir davranış olarak görülmektedir. Dil ve anlamın en iyi davranış düzeyinde incelendiğini savunan Quine de, Chomsky'nin doğuştan gelen bir dil sistemine sahip olunmasını absürd bulmaktadır (Sperlich, 2011; 39). Sezer'e göre Chomsky her on yılda bir kendi kuramını değiştirmiş olmasına rağmen halen dilbilimin Aristo'su olmasının şaşırtıcı olduğunu ifade etmiş, Chomsky'nin eleştirilemez bir konuma yükseltildiğini belirterek, bu durumun olumsuzluklarından bir an önce kurtarılması ve dilbilimde bilimsel yöntemlerin kullanılmasının zorunlu olduğunu ileri sürmüştür (Sezer, 2009).

İnsanlığın başlangıcından itibaren günümüze kadar geçirmiş olduğu yaşamına bakıldığında her zaman sınırsız isteklerinin olduğu görülmektedir. Bu istekler, insanoğlunun müthiş buluşu olarak nitelendirilen dil sayesinde gerçekleştirilme imkânı bulmuştur. Geçmişte dil edinimi ile ilgili olarak davranışçıların yapmış oldukları açıklamaların günümüzde basit düzeyde kaldığı ve böylesine karmaşık bir sisteme sahip olan dilin biyolojik olarak doğuştan gelen dil yetisi ile açıklanabileceği, psikolinguistik kuramcılar tarafından ifade edilmiştir. Chomsky bu alanda yapmış olduğu çalışmalar neticesinde dilin doğuştan geldiğini kabul etmekten başka bir çaremizin olmadığını ortaya koymuştur. Chomsky'nin kuramına yönelik olarak yapılan eleştirilerde göz önüne alındığında haklılık payı bulunmasına rağmen, yine dilbilim konusunda daha açıklayıcı görüşler ileri sürülemediği. Bu sebepten dolayıdır ki bugün hala dilbilim alanında bir numara olarak kabul edilmektedir. Bu durum dil eğitim programları hazırlanırken bu kuramın dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Başaran, B. İ. (2004, Nisan 1). *Etkili Öğrenme ve Çoklu Zeka Kuramı: Bir İnceleme*. Ege Eğitim Dergisi, 5(1), 7-15. Nisan 24, 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egeefd/issue/4920/67308> adresinden alındı
- Cansever, Gökçe, *İçimizdeki Ben (Freud'un Görüşünün Açıklanması)*, İstanbul: Beta Yayınları, 1985.
- Chomsky, Noam. (2007). *Demokrasi ve Eğitim*. C. P. Otero (Ed.), İstanbul: Bgst Yayınları
- Chomsky, Noam. (2011). *Dil ve Zihin*. Ahmet Kocaman. (Çev.). Ankara: Bilgesu.
- Chomsky, Noam. (2012). *Doğa ve Dil Üzerine*. Ayşe Banu Karadağ (Çev.). İstanbul: Sözcükler.
- Cüceloğlu, Doğan. (1996). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çiftçi, Nermin, *"Kohlberg'in Bilişsel Ahlâk Gelişimi Teorisi: Ahlâk ve Demokrasi Eğitimi"*, Değerler Eğitimi Dergisi, 2003.
- Erden, M.&Akman, Y., *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1995.
- Gliedman, John. (1983). *Things No Amount of Learning Can Teach*. Noam Chomsky ile söyleşi. Omni. 6:11 November 1983.
- Kepçeoğlu, M. *Psikolojik Danışma Ve Rehberlik*. Ankara: Yayınevi, 1992.

- Mercin, Levent, “*Piaget ve Kohlberg’in Ahlâk (Moral) Gelişim Kuramlarının Özellikleri ve Karşılaştırılması*”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2005.
- Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, Ankara: İmge Yayınevi, 1995.
- Maviş, İlknur. (2005). *Çocukta Dil Edinim Kuramları, Dil ve Kavram Gelişimi içinde*, S. Topbaş, (Ed.), Böl.3, (s. 31-61). Ankara: Kök.
- Rifat, Mehmet. (2008). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2. Temel Metinler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Robert, Denis & Zarachowicz, Weronika. (2003). *Noam Chomsky ile İki Saat*. Işıl Bircan (Çev.). İstanbul: Plan b.
- Sebzecioğlu, Turgay. (2010). *Doğa ve Dil Üzerine. Dilbilim Araştırmaları II içinde*, (s. 75-77). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Sezer, Ayhan. (2009). *Chomsky Sonrası Çağdaş Dilbilim: Yol Ayrımına Doğru*. (Pp. 467-478). International Journal of Central Asian Studies, Volume: 13.
- Sperlich, Wolfgang B. (2011). Noam Chomsky. Duygu Tekgül (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taştekin, A. (2016). *Dil Psikolojisinin İlgi Alanları*. Turkish Studies, 11(4), 987-1000.

Internet sources:

- http://tr.wikipedia.org/wiki/Noam_
- <http://www.chomsky.info/bios/1991---->
- <http://www.chomsky.info/onchomsky/19720629>.
- <https://www.rehberlikservisi.net/sosyal-ogrenme-kuramina-gore-ahlak-gelisimi/>
- http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Ahlak%20Geli%C5%9Fimi.pdf
- <https://psikolojiagi.com/piagetin-bilissel-gelisim-kurami-gelisim-donemleri-ve-temel-kavramlar/>
- <https://nusretalperen.blogspot.com/2017/06/dil-psikolojisi-ucuncu-kitap.html>